

İSEVİYYE MEZHEBİ VE HZ. MUHAMMED'İN RİSALETİNİN EVRENSELLİĞİ TARTIŞMALARININ BAŞLAMASI

*Halil İbrahim BULUT**

Isawiyya School and the beginning of the debate on the universality of the prophecy of Muhammad

This article deals with the problem of the universality of the prophecy of Muhammad within the context of the claims of the Isawiyya school. There are several reason for our choice of this issue: From an earlier period the universality and particularity of the prophecy of Muhammad was an important issue of debate within the interreligious discussions. As a result, this issue was discussed in the Theological and Heresiographical sources. In this context, first the school of Isawiyya, who first claimed that the prophecy of Muhammad belongs to Arabs only, will be presented. Then the universality of the prophecy of Muhammad will be discussed and rational, traditional and historical arguments of Muslim scholars will be evaluated.

Keywords: Isawiyya, Prophecy, Universality, Particularity

Anahtar Kelimeler: İseviyye, Risalet, Peygamberlik, Evrensellik, Umûmilik, Husûsilik, cihanşümul.

Giriş

Semâvî dinlerin esas itibariyle aynı ilâhî kaynaktan geldiği kabul edilir. Allah ile insanlar arasında elçi olan peygamberlerin doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik ve asla yalan söylememek gibi temel özelliklere sahip olduklarına inanılır. Sonradan gelen peygamberler önceki enbiyayı tasdik edip övmelerine rağmen önceki enbiyanın mensupları –dinlerinin tahrif olması sebebiyle- sonraki peygamberi/peygamberleri kabul etme hususunda bazı itirazlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar, kendi peygamberlerinin mesajının hakikat olduğunu iddia ederek sonraki peygamberi sahtekarlık ve yalancılıkla itham etmişler, ona tâbî

* Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Dr., hbulut@sakarya.edu.tr

olanları da kafir olarak değerlendirmişlerdir. İlâhî dinler arasındaki fikrî mücadelenin bir yönüyle bu çerçevede devam ettiği görülür. Yahudiler, sadece Tevrat'ta zikredilen peygamberlerin doğruluğunu tasdik ederken, Hıristiyanlar İsa'nın bu peygamberler zümresine dahil olduğuna, aynı şekilde Müslümanlar da Hz. Mûsâ ve Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul etmekle birlikte Hz. Muhammed'in de Allah elçisi olduğuna, kitap getirdiğine ve peygamberlerin sonuncusu olduğuna inanırlar. Bu bağlamda her din mensubu kendi dininin ve peygamberinin haklılığını izah edecek birçok delil ileri sürmüştür. Nitekim Müslümanlar, Yahudilik ve Hıristiyanlık karşısında İslâm'ın ilâhî bir din, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu, risâletinin Arap-Acem bütün insanlığı içine aldığını izah ve ispat etmek üzere aklî, naklî ve sosyo-psikolojik pek çok delil ortaya koymuşlardır.

Bu makalede, İseviye mezhebinin iddiaları çerçevesinde Hz. Muhammed'in risâletinin evrenselliği meselesi ele alınacaktır. Bu çalışma, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğu esas kabul edildikten sonra onun peygamberliğinin bütün insanlığa hitap edip etmediği meselesiyle alakalıdır. Böyle bir konuyu irdelememizin sebebi, erken sayılabilecek bir dönemden itibaren "Hz. Muhammed'in risâletinin umûmiliği/ husûsiliği" meselesinin dinler arası tartışmalarda önemli bir polemik konu olması, Mezhepler Tarihi ve Kalam kaynaklarında bu meseleye yer verilmesi, lehte vealeyhte delillerin ileri sürülmesidir. Bu bağlamda, "Hz. Muhammed'in risâletinin Araplara mahsus olduğu" şeklindeki iddiayı ilk defa ileri süren İseviye Mezhebi kısaca tanıtılacak,¹ böyle bir iddiayı dile getirmesinin sebepleri üzerinde durulacak ve bilahare Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliği konusu ele alınacaktır.

A- İSEVİYYE MEZHEBİ

Mezhepler Tarihi kaynaklarında işaret edildiği üzere, "Hz. Muhammed'in risâletinin sadece Araplara mahsus olduğu" şeklindeki iddiayı ilk defa -İbranice Obadiah (Allah'ın kulu) ismiyle anılan²- Ebû İsa İshak b. Ya'kub el-İsfahânî dile

¹ İslâm dünyasında teşekkül eden ilk Yahudi mezhebi olan İseviye'nin ortaya çıkışı, mezhebin temel prensipleri ve etkileri hakkında geniş bilgi için bk: Bulut, Halil İbrahim, "İseviye, İslam Dünyasında Ortaya Çıkan İlk Yahudi Mezhebi", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 8, Sayı 18 (Kış 2004), ss.297-317.

² Avneri, Z. "Abu Isa, Isaac Ben Jacob al-Isfahani" *Encyclopedia Judaica*, II, 183-184; Şahin, M.Süreyya, "İsfahani, Ebû İsa", *DİA*, XXII, 507. Şehristânî bu ismi 'Ufid Eluhim şeklinde

getirmiştir. Ebû İsa'nın ne zaman yaşadığı konusunda ihtilaf vardır. Yahudi kaynaklarına göre bu şahıs, Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervan zamanında (684- 705) yaşamıştır.³ Şehristânî ise onun daha sonra, son Emevî Halifesi II. Mervan döneminde (744-750) fikirlerini yaymaya başladığını, Abbasî Halifesi Mansur zamanında faaliyet gösterdiğini bildirmektedir.⁴ İkinci görüş, tarihî olayların akışına daha uygun düşmektedir.⁵

Ebû İsa'nın miladî VIII. yüzyılda İran'da faaliyet gösteren İseviye Mezhebinin kurucusu olduğu kabul edilmektedir. Hakkında çok sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Ebû İsa'ya nispet edilen İseviye mezhebine "İsfahaniyye" de denilmektedir.⁶ İslamiyet'in zuhurundan sonra teşekkül eden ilk Yahudi mezhebi olma özelliği taşıyan İseviye, Müslümanların İran'ı fethettikleri dönemden bir müddet sonra fikrî ve siyasî karışıklıkların yaşandığı bir zeminde ortaya çıkmıştır. Ebû İsa, taraftarları çoğalıp güç-kuvvet kazandığını düşünerek Abbâsî yönetimine karşı isyan etmiş ve akabinde Halife Mansûr onun üzerine bir ordu sevk etmiştir.⁷ Rey şehri civarında İslâm ordusuyla karşılaşan Ebû İsa, savaş meydanında askerleriyle birlikte öldürülmüş, bir rivayete göre de savaşın kızıştığı bir anda savaş meydanından kaçmıştır.⁸ Ancak taraftarları onun

zikretmektedir (Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Milel ve'n-nihal*, (nşr. Muhammed Seyyid Kiyânî), Beyrut 1406/1986, II, 239).

³ Kirkisânî, Ebû Yûsuf Yakub, *Kitâbu'l-envâr ve'l-merâkib*, (Code of Karaita Law), (nşr. Leon Nemoy), New York 1940, s. 51; Avneri, II, 183.

⁴ Şehristânî, II, 239.

⁵ bk. Kutluay, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, İstanbul 2001, s.252.; Avneri, II, 183. Çünkü Emevî Halifesi Mervan b. Muhammed el-Himâr devrinde (744-750) imparatorluğun doğu vilâyetlerinde, bilhassa İran'da meydana gelen karışıklık ve birbirini takip eden Emevî karşıtı isyanlar düşünülecek olursa, Ebû İsa ve taraftarlarının kendi fikirlerini yaymak için bu dönemde uygun bir zemin buldukları anlaşılmaktadır.

⁶ bk. Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, IV, 34-35; Bâkallânî, Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib, *et-Tembûd fîr-reddi 'ale'l-mulhideti'l-muattıla ve'r-râfida ve'l-havâric ve'l-mu'tezile*, (nşr. Muhammed el-Hudayrî-Abdülhâdî Ebû Rîde), Kahire 1366/1947, s.147; Bağdâdî, Abdülkâhir, *el-Fark beyne'l-firak*, (nşr. M.M. Abdülhamîd), Beyrut 1411/1990, ss.12-13; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâ ve'n-nihal*, (nşr. İbrahim Nasır- Abdurrahman Umeyra), I-V, Beyrut ts., I, 179; Şehristânî, II, 239; Avneri, II, 183-184; Pines, "Isawiyya", *Encyclopedia of Islam* (New Edition), IV, 96.

⁷ Zorlu, Cem, *Abbasilere Yönelik Dini ve Siyasi İsyenlar*, Ankara 2001, s.300.

⁸ Şehristânî, II, 239-240; Kirkisânî, s.12; Şahin, *DİA*, XXII, 507.

ölmediğine, çevredeki dağlardan birine çekildiğine ve ileride yeniden döneceğine (*ri'at*) inanmıştır.⁹

1- Ebû İsa'nın Temel Görüşleri

Ebû İsa'nın, Emevîlerin siyasî bakımdan zayıfladığı, çeşitli isyanlar sebebiyle otoritelerini kaybettikleri bir dönemde, fikrî ve siyasî kargaşaların yaşandığı bir zeminde düşüncelerini yaymak için uygun bir vasat bulduğu anlaşılmaktadır. O, önce Mesih'in habercisi olduğunu ileri sürerek etrafındakilerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bilahare bizzat Mesih'in kendisi ve nihayet İsrail oğullarını zulümden kurtarmak üzere Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber olduğunu iddia etmiştir.¹⁰ Nitekim o, semaya yükseldiğinde (*urûc*) orada Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile görüştüğünü de iddia etmiş¹¹ ve Allah tarafından İsrail oğullarını kurtarmakla görevlendirilmiş bir *mesîh* olduğunu ileri sürmüştür. Bu doğrultuda İseviye mezhebinin taraftarları da, onun Allah'ın vahiy ve ilhamına mazhar olduğuna, ümmî olmasına rağmen eserler yazdığına, kendisinden birçok mucize ve olağanüstü hallerin zuhur ettiğine inanmışlardır. İsevîler, ümmî olmasına rağmen Ebû İsa'nın birçok eser yazmış olmasını¹² onun peygamberliğinin bir işareti olarak kabul etmişlerdir.¹³

Ebû İsa, ibadet ve muamelatla ilgili olarak Yahudi geleneğinde bulunmayan bazı farklı uygulamalar getirmiştir. Mesela, günde üç vakit olan ibadeti yediye çıkarmış, Yerusâlim (Kudüs)'ten ayrı kaldıkları müddetçe Yahudilere hayvan eti yemelerini ve şarap içmelerini yasaklamış, boşanmaya hiçbir şekilde cevaz vermemiştir.¹⁴ Konumuzu ilgilendirmesi bakımından Ebû İsa'nın en önemli görüşü, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in peygamberlikleriyle alakalı yaklaşımıdır. Gerek Hz. İsa'nın gerekse Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ve tasdik eden Ebû İsa'ya göre her iki peygamber sadece kendi toplumlarına gönderilmiştir.¹⁵ O, Yahudi cemaatinin bu görüşü kabul etmeleriyle dinlerine

⁹ Şehristânî, II, 239-240; Kutluay, ss.253-254; Pines, IV, 96; Avneri, "Abu İsa", II, 183-184; Şahin, XXII, 507.

¹⁰ Makdisî, IV, 34-35; Şehristânî, II, 239-240; Kirkisânî, ss.12, 51, 283.

¹¹ Makdisî, IV, 34-35.

¹² Ebû İsa'nın yazdığı iddia edilen bu eserlerden hiçbirinin adı dahi bilinmemektedir.

¹³ Kirkisânî, II, 283; Avneri, II, 184; Pines, IV, 96.

¹⁴ Kirkisânî, s.51-52; Kutluay, ss.252-253; Avneri, II, 183-184; Şahin, XXII, 507.

¹⁵ Bakillânî, *Tembûl*, s.147; Bağdâdî, *el-Fark*, ss.12-13; 279-280; İbn Hazm, *el-Fasl*, I, 179; Şehristânî, *el-Milel*, II, 239-240; İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm, *el-Cevâbu's-sabih li-men*

hiçbir halel gelmeyeceğini açıklamıştır. Çünkü Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in peygamberliği kendi toplumlarıyla sınırlıdır ve bu durum Mûsâ şeriatının Yahudiler için geçerliğini koruduğu anlamına gelmektedir.¹⁶

Ebû İsa'dan sonra onun yerine Yudgân, daha sonra da Müşkân geçmiştir. Şehristânî, Yudgân'a nispetle Yudgâniyye, Müşkân'a nispetle de Müşkâniyye mezheplerinin isimlerini ve görüşlerini zikretmektedir.¹⁷ Ebû İsa'nın fikirleri, talebeleri tarafından devam ettirilmiş, çok yaygın olmasa da Maverâünnehir'den Endülüs'e kadar İslâm topraklarının çeşitli bölgelerine dağılmış olarak varlıklarını bir müddet sürdürmüşlerdir. Nitekim İbn Hazm (ö.456/1063), bu mezhebe ilgi duyan bazı seçkin Yahudilerle karşılaştığını ve mezhebin ortaya çıktığı dönemden kendi zamanına kadar İseviyye'nin önde gelen Yahudiler arasında yaygın olduğunu bildirmiştir.¹⁸ Keza X. Yüzyılda yaşayan ve Karaî mezhebine mensup meşhur bir Yahudi âlimi olan Kırkisânî de, kendi zamanında bunların Şam civarında taraftarlarının bulunduğunu, fakat sayılarının çok az olduğunu bildirmiştir.¹⁹ Şu halde İseviyenin bir mezhep olarak varlığını uzun müddet devam ettiremediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte "Hz. Muhammed'in peygamberliğinin husûsi oluşu" şeklindeki iddiaları günümüze kadar tartışılmaya devam etmiştir.

2- İsevilğin Arka Planı

Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmekle birlikte bunun Araplarla sınırlı olduğu şeklindeki iddianın İslâm'ın zuhurundan yaklaşık bir buçuk asır sonra İran coğrafyasında ortaya çıkan ilk Yahudi mezhebi tarafından ileri sürülmesi hayli dikkat çekicidir. Çünkü Filistin, Şam ve Irak coğrafyasında

beddele dîne'l-Mesîh, thk. Ali b. Hasan b. Nasr vdğr., I-IV, Riyad 1414, I, 101 vdd.; Hanefî, Ebû Muhammed Osman b. Abdullah el-Hasen el-Irakî, *el-Firaku'l-miſterika beyne ebli'ne ve'ne'ndaka*, (nşr. Yaşar Kutluay), Ankara 1961, s.99; Kutluay, ss. 251-255; Pines, IV, 96; Şahin, XXII, 507.

¹⁶ Kırkisânî, Mûsâ şeriatının sadece Yahudiler için geçerli olduğunu iddia etmesinden dolayı Ebû İsa'yı tenkit etmiştir. Ona göre Mûsâ şeriatı bütün insanlığa gönderilmiş evrensel bir mesajdır Kırkisânî, bu iddiasını desteklemek üzere Kitab-ı Mukaddes'ten (İşya 56/6 ve Ester 8/17) deliller getirmiştir (bk. Kırkisânî, s.284-285).

¹⁷ Şehristânî, II, 239-241.

¹⁸ bk. İbn Hazm, I, 179.

¹⁹ Kırkisânî, *Kitabu'l-Envâr*, 283. Ayrıca bk. Pines, "Isawiyya", IV, 96; Avneri, "Abu İsa", II, 183-184.

yaşayan Yahudiler Müslümanlarla çok daha erken bir dönemde karşılaşmış ve İslâmiyet’i daha yakından tanımışlardır. Bu itibarla böyle bir iddianın, İslâm’ın ilk yıllarında değil de, Müslümanların güç kuvvet buldukları ve geniş coğrafyalara yayılıp hakim oldukları bir dönemde ve İran coğrafyasında dile getirilmiş olmasının dinî olduğu kadar sosyo-psikolojik ve siyasî sebepleri de olmalıdır. Bunlar şöyle ifade edilebilir.

a) Siyasi Açıdan: Ebû İsa’nın yaşadığı dönem dikkate alındığında Emevî yönetiminin son devri ile Abbâsîlerin ilk yılları olduğu, siyasi boşlukların ve çalkantıların yaşandığı, Emevî karşıtı ayaklanmaların birbirini takip ettiği görülür.²⁰ İsevilerin, bu dönemde zuhur eden Şîî ayaklanmalarından etkilenmiş olmaları uzak bir ihtimal değildir. Bu bakımdan Ebû İsa, zaten Yahudi inancında var olan Mesîh-Mehdî beklentisini devreye sokarak taraftarlarını harekete geçirmiş ve Abbasî Halifesi Mansûr’a karşı ayaklandırmıştır.²¹ Ebû İsa’nın kendisini önce Mesîh’in habercisi, sonra Mesîh olarak tanıtmayı,²² Yahudi geleneğindeki mesîh beklentisinden ilham aldığını göstermektedir. Bilindiği üzere *mesîh beklentisi*, Yahudi dininin bir özelliğidir. Her Yahudi, Yahova’nın kavmine mutluluk bahşedeceği çağı heyecan ve ümitle beklemektedir. Bu çağda İsrailoğulları esaretten kurtulacak ve çileli hayatları sona erecektir.²³ Ancak İseviyye’deki mesîh inancı ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde bunun Yahudi geleneğindeki *beklenen Mesîh* inancından daha ziyade Şia’daki *Mehdî* inancına benzediği görülür.²⁴ Çünkü Şîî fırkalarına göre, mehdîlerin hepsi belirli kişilerdir; yaşamışlar, mücadele etmişler yahut bir kenarda yalnız bırakılmış ve sonunda öldürülmüşlerdir. Bu öldürülme veya ölme olayını kabul etmeyenler, mehdînin görünürde öldüğünü, öldürülenin onun sûretine girmiş şeytan olduğunu, aslında kendisinin bulutlarda, göklerde, dağlarda veya gizli mağaralarda bulunduğunu ve gelecekte dönerek (*ric’at*) düşmanlarından intikam alacağını, zulümle dolan dünyayı adâletle dolduracağını kabul etmişlerdir. Vasıfları bu olan mehdînin tam benzeri ne Yahudilikte ne de

²⁰ Zorlu, Halife Mansur zamanında zuhur eden siyasi ve dini ayaklanmaları incelediği eserinde Ebû İsa’nın isyanına da yer vermiştir (bk. Zorlu, s.300).

²¹ Şehristânî, II, 239.

²² Avneri, II, 183-184.

²³ Sami Baybal, *İbrahimî Dinlerde Mesîhin Dönüşü*, Konya 2002, s.44-45.

²⁴ Pines, IV, 96; Ayrıca Mehdi-Mesîh inancının mukayesesi için bk.: Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, ss.288 vd.

başka dinlerde görülür. Bu tür bir mehdî inancı yani Şiîlerin mehdî inancıyla aynı özelliklere sahip mesîh inancı, ilk defa VIII. yüzyılda İran'da ortaya çıkan İseviyye'de görülmektedir. Bu itibarla Ebû İsâ ve takipçilerinin mesîh görüşünün tamamen Şiî karakterde olduğu söylenebilir.²⁵ Şu halde, dönemin siyasî hareketliliği ve çeşitli isyanların vuku bulması Ebû İsâ'ya fikrî ve siyasî bakımdan faaliyette bulunma imkanı sağlamıştır.

b) Kültür Seviyesi Açısından: İslâm Tarihi kaynaklarında İran'da yaşayan Yahudilerin Filistin ve Irak Yahudilerine göre kültürel açıdan daha geri oldukları bildirilmektedir. Özellikle İsfahan ve çevresinde yaşayan Yahudiler arasında değil okur-yazar olanı, kendi dinlerini bile hakkıyla bilen kimselerin bulunmadığı belirtilmektedir.²⁶ Örneğin Kirkisânî, Ebû İsâ'ya tabi olan Yahudilerin bilgi ve kültür seviyelerinin çok düşük olduğunu bildirmiştir.²⁷ Bu itibarla söz konusu bölgedeki Yahudi halkın dini bilgi ve kültür seviyelerinin çok düşük olması, Ebû İsâ'nın iddialarına inanmalarına sebep olmuş ve Abbâsîlere karşı ayaklanmalarına zemin hazırlamıştır.

c) Dînî Açısından: Ebû İsâ, başlangıçta Müslümanlara hoş görünmek, dinî ve siyasî açıdan daha rahat olmak için gerek Müslümanların gerekse Hıristiyanların peygamberlerinin nübüvvetini kabul ve tasdik etmiş ve böyle bir kabulün Yahudilerin inancına hâlel getirmeyeceğini belirterek onların tepkisini en aza indirmeye çalışmış olmalıdır. Bunun alt yapısını oluştururken Yahudi din anlayışından ilham aldığı anlaşılmaktadır. Zira Yahudiliğe göre Hz. Mûsâ ve Tevrat, Yahudi ırkına aittir. Tevrat'ta İsrail oğullarının başkalarını kendi dinlerine davete memur olduklarını gösteren bir emir bulunmamaktadır. Tevrat'ta yazılanlar Yahudiliğin kendilerine has bir din, Rabb'in de yine onlara ait tanrı olduğu fikrini teyit eder.²⁸ Yahudi ırkına mensup olmayanların dinî konumunun ne olacağı meselesini ise şöyle halletmişlerdir: Yahudi hukukçuları, kendilerinden olmayan insanları Nûhîler ve putperestler diye ikiye ayırmış, Nûhîleri tafdil etmişlerdir. Bunlar, Nuh'un genel prensiplerinin Yahudi olmayanlar için yeterli olacağını belirtmiş, bunları kalben benimseyen ve uygulayan kimselerin hem bu dünyada hem de âhirette kurtuluşa ereceğine

²⁵ Kutluay, s.289-290.

²⁶ Kutluay, s.250.

²⁷ Kirkisânî, s.283.

²⁸ Çelebi, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi Açısından Yahudilik*, (çev. Ahmet Büyükçınar-Ömer Faruk Harman), İstanbul 1978, s.186.

karar vermişlerdir.²⁹ Bununla birlikte, özellikle bazı ortaçağ Yahudi düşünürlerinin ve günümüz modern Yahudi mezheplerinin ortak kanaatine göre, aynı dönemde birden fazla ilâhî din yürürlükte olabilir. Hepsi de insanlığın saadetine vesiledir. Yahudi olmayan diğer milletler kendi dinleriyle kurtuluşa erebilirler.³⁰

Ebû İsa'nın nübüvvet anlayışında Yahudiliğin belirleyici bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Yahudilikte peygamber, Allah'ın yeryüzündeki hükümlerinin temsilcisi konumundadır, birbirine bağlı uzun bir peygamberler silsilesi vardır. Bu silsile Mûsâ'da bitmemiştir. Dünyanın sonuna kadar onun halefi olacak bir nebi bulunacaktır.³¹ Bu itibarla Yahudiler, Mûsâ şeriatının neshi söz konusu olmaksızın başka başka peygamberlerin gelmesini mümkün görmüşlerdir. Nitekim Ebû İsa'nın kendisini önce Mesih'in habercisi, sonra bizzat Mesih ve bilahare peygamber olarak tanıtması bu inancı teyit eder mahiyettedir. Kanaatimize göre, Yahudi tarihinde bir çok peygamber ve mesih'in zuhur etmesini bu zaviyeden değerlendirmek uygun olur. Şu halde Ebû İsa, böyle bir arka plana sahip olan Yahudi nübüvvet anlayışından ilham almış ve çevresindeki insanları ikna edebilmiştir, denilebilir.

Netice olarak, dönemin iktidar zaafından yararlanan Ebû İsa, *mesib- nebi* gibi dini motifleri de kullanmak suretiyle iktidara talip olmuş ve bu siyasî emeline ulaşabilmek için silahlı mücadeleye de girişmiştir. Diğer taraftan onun nübüvvet anlayışı ve kurtarıcı peygamber görüşü, dinî ve siyasî hadiselerin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Dinî açıdan, Yahudi olmayan diğer milletlerin de kendi tabii veya semâvî dinleriyle kurtuluşa erebilecekleri şeklindeki anlayış, Ebû İsa'nın Müslümanlara bakışını etkilemiş ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmesine zemin hazırlamış olabilir. Ya da siyasî faaliyetlerinde başarılı olabilmek ve bu doğrultuda Müslüman ve Hıristiyanların sempatisini kazanmak için Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in peygamberliklerinin mahallî/ husûsî olmakla birlikte hak olduğunu ileri sürmüş olabilir.

²⁹ Wyschogrod, Micheal, "Musevilik Açısından İslâm ve Hıristiyanlık", *İbrahimî Dinlerin Diyaloğu*, ed. İsmail R. Farukî, (çev. Mûsâ Kardeşhan), İstanbul 1993, s.37-38.

³⁰ bk. Adam, Baki, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslâm'a Bakışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları I*, Sempozyum 1996, Ankara 1998, ss.157.

³¹ Kutluay, s.285.

B- HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNİN EVRENSELLİĞİ MESELESİ

İslâmî kaynaklarda Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrensel oluşu meselesinin Ebû İsâ el-İsfahânî'nin "Hz. Muhammed'in peygamberliğinin Araplarla sınırlı olduğu" şeklindeki iddiasından³² sonra daha ayrıntılı ele alınıp incelendiği ve bu doğrultuda akli ve nakli delillerin ortaya konulduğu görülür. Örneğin Bâkılânî (ö.403/1013), İseviye mezhebinin Hz. İsâ ve Hz. Muhammed'in kendi kavimlerine gönderildiğini ve Hz. Mûsâ'nın şeriatının nesh edilmediğini iddia ettiklerini belirttikten sonra, bir kelâmcı olarak bu iddianın tutarsız olduğunu bazı delillerle izah etmeye çalışmıştır.³³ Bağdâdî (ö.429/1037) ise, İsevîlerin dinî konumunu tartışmış ve onların Müslüman sayılıp sayılmayacaklarına cevap aramıştır. Neticede İslâm dininin kendilerini bağlamadığını söylemelerinden hareketle bu fırkanın İslâm ümmetinden sayılmayacağına kanaat getirmiştir.³⁴ İbn Teymiyye de (ö.728/1327), "*el-Cevabu's-sahib li-men beddele dine'l-Mesîh*" adlı eserinde Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliği meselesini çok ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.³⁵

³² Bulut, ss.306-307.

³³ Bâkılânî, s.147.

³⁴ Bağdâdî, *el-Fark*, s.12-13; 230-231, 279-280. Bağdâdî, İslâm milletinin anlamını tartıştığı kitabının ilk bölümünde Kerrâmiye'nin konuyla ilgili görüşüne yer verir: Kerramiye'ye göre, "Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu sözle ikrar eden herkes müslümandır ve mümindir. Bu konuda ister samimi olsunlar, isterse küfür ve sapıklıklarını gizleyerek münafıklık etsinler yine de İslâm ümmetinin bir üyesi sayılmalıdırlar." Bağdâdî, Kerrâmiye'nin bu görüşüne göre İsfahan Yahudilerinden İseviye fırkasının müslüman sayılması gerektiğini, zira onların Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve getirdiklerinin doğruluğunu kabul ettiklerini, ancak onun peygamberliğinin Araplarla sınırlı olduğunu iddia ettiklerini açıklamıştır. Yine Bağdâdî, Müşkâniye fırkasının "Muhammed Yahudiler dışındaki Araplara ve diğer insanlara gönderilmiş Allah elçisidir. Kur'an haktır. Oruç, namaz...haktır. Ancak bunlar Yahudiler için değil, Müslümanlar için geçerlidir" şeklindeki görüşünü de nakletmiştir. Bağdâdî, bu fırkaların İslâm şeriatının kendilerini bağlamadığını söylemelerinden dolayı İslâm ümmetinden sayılmayacağı kanaatini açıklamıştır (*el-Fark*, 12-13). Ayrıca o, eserinde, farklı bağlamlarda İseviye ve Müşkâniye mezhebine atıflarda bulunmuştur (*el-Fark*, 230-231, 279-280).

³⁵ İbn Teymiyye, *el-Cevabu's-sahib*, I, 98-449. İbn Teymiyye, bu eserinde Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliği meselesini tafsilatlı bir şekilde incelemiştir (I, 98-449). Zaten o, eserinin telif sebebini açıklarken "Kıbrıs'ta ortaya çıkan ve Hristiyanlığı savunan bir risâleye cevap vermek ihtiyacı hasıl oldu..." demektedir. (Sözü edilen risâlenin orijinal adının "*el-Kitâbu'l-mantku'd-devle hâni'l-müberben 'ani'l-i'tikâdi's-sahib ve'r-re'yi'l-mustakim*" olduğu kabul

Burada dikkatimizi çeken husus, İbn Teymiyye söz konusu iddialarına cevap vermek üzere eserini kaleme almış olması ve Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğini çok mufassal bir şekilde değerlendirmesidir. Şu halde bu ve benzeri eserler, risâletin umûmiliği ya da husûsiliği iddialarının Müslüman alimlerce dikkate alındığını göstermektedir.

Hz. Muhammed'in risâletinin evrenselliği meselesine girmeden önce "evrensellik" kavramıyla neyin kastedildiği açıklanmalıdır: Herhangi bir fikrin, düşünce veya dinin evrensel olabilmesi için yalnızca belli bir cemaat, grup, topluluk, ırk veya millete mahsus olmayıp, herkesi davetinin kapsamına alması ve her seviyedeki insana hitap etmesi lazımdır. Aksi takdirde böyle bir düşünce veya din, millî ve yöresel bir özelliğe sahip demek olup evrensel olmayacaktır.³⁶ Evrensel din, dünyadaki bütün insanlar için geçerli olan, onların hepsinin ihtiyaçlarını cevaplayacak, dünya ve ahiret mutluluklarını sağlayacak mahiyette olan din demektir.³⁷ Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrensel olmasından maksat, onun getirdiği ilâhî mesajın, sadece Araplar için değil bütün insanlığa hitap etmesi, onların ihtiyaçlarına cevap verecek mahiyette bulunması ve kıyamete kadar geçerli olmasıdır. Burada sorulması gereken bir soru da şudur: Acaba Hz. Muhammed'den başka bütün insanlığa şâmil, umûmî bir risâlet ile gönderilmiş başka bir peygamber var mıdır? Diğer bir ifadeyle Yahudilik ve Hıristiyanlık evrensel midir?

Genel Yahudi anlayışına göre, Yahudi ırkına mensup olmak bir seçilmişliğin işaretidir. Allah diğer milletlerin arasından Yahudileri seçmiştir. Bu seçilmişlik onlara göre Allah'a şükürü gerektiren özel bir durumdur. Onlar, Mûsâ ve öğretisinin kendileriyle sınırlı olduğu inancına dayanarak Yahudilikte misyonerlik hareketinin olmadığına ve dolayısıyla kendi dinlerini Yahudi olmayanlara yaymakla emredilmediklerine inanırlar. Bu kanaat, Tevrat'ın

edilmektedir. bk. Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddîyeler*, Ankara 1998, s.67) İbn Teymiyye'nin bildirdiğine göre bu risâlede; a) Hz. Muhammed'in sadece cahil Araplara gönderildiği, b) Kur'an'da Hıristiyanlığın övüldüğü, c) Teslis ve Enkarnasyon meselesi, d) Teslis akidesinin akılcı yolla derinleşmesi, e) Hıristiyanlığın tek tanrıcılığı, f) Vahyin son halkasının Hz. İsa olduğu şeklindeki iddialar dile getirilmiştir. (bk.I, 101 vd.) İbn Teymiyye'nin bu eserini örnek alarak son dönemlerde konuyla ilgili eser telif eden müellifler mevcuttur. (bk.Ahmed b. Hacer el-Bangalî, *el-Kavlü'l-akvâm*, Katar 1990)

³⁶ Muhittin Akgül, "Kur'an-ı Kerim'in Evrenselliği", *Yeni Ümit*, sayı 53, s.13.

³⁷ Evrenselliğin genel bir tanımı için bk. Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2000, s.348.

muğlak ifadelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Tevrat'ta diğer milletlerin Yahudiliğe girmeleri açıkça teşvik edilmemiş, Yahudilerin de kendi dinlerini yaymaları emredilmemiştir. Nitekim bütün dinlerde kutsal savaşlar (cihat) olduğu halde Tevrat'ta, Yahudilerin kendi dinlerini yaymak için cihat yaptıklarına dair bilgi mevcut değildir. Onların diğer kavimlerle olan savaşları, daha ziyade Tevrat'ta vaad edilen toprakları elde etme savaşı olmuştur.³⁸ Diğer taraftan Hz. İsa'nın risâletinin İsrailoğullarıyla sınırlı olduğunu yine onun kendi ifadelerinden anlayabiliyoruz. Nitekim Hz. İsa: “Ben, İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim”³⁹ demiştir. Peygamberliği boyunca o, sadece İsrail oğullarıyla meşgul olmuş, onların köylerine ve mensup oldukları topraklara tebliğde bulunmuş, İncil'in ifadesiyle “evlatlarının ekmeğini köpeklere vermemeye”⁴⁰ gayret sarf etmiştir.⁴¹

Burada önemli bir hususa dikkat çekmek gerekir. İslâm âlimlerinin ortak kanaatine göre, önceki peygamberlerin nübüvvetleri husûsî, Hz. Muhammed'in peygamberliği ise umûmidir.⁴² Burada önceki peygamberlerin nübüvvetlerinin husûsî oluşuyla, onların getirdikleri imanla ilgili **ilâhî mesajın** umûmi oluşunu birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Şöyle ki; hepsi de Allah'ın buyrukları olması ve bir bütün olarak Allah'ın dinini oluşturması bakımından önceki enbiyaya gelen vahiyler de İslâm'ın bir parçası, inanılması ve uyulması irade edilen ilâhî hakikatin bir tecellisidir. Çünkü ilâhî dinlerin özü birdir. Bütün peygamberlerin getirdiği inanç esasları (usûlu'd-dîn) aynıdır. Zira semâvî dinlerin kaynağı Yüce Allah'tır. Nitekim bu husus Kur'an'da; “*Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa*

³⁸ Adam, s.152-154

³⁹ KM, Matta 15/24.

⁴⁰ Yeni Ahid'de zikredilen şu olay da bize bilgi vermektedir: Kenanlı bir kadın, cine tutulduğunu söylediği kızına şifa vermesi için Hz. İsa'ya başvurduğunda O şöyle cevap vermişti: “Çocukların ekmeğini alıp köpeklere atmak iyi değildir” (KM, Matta 15/26).

⁴¹ bk. Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, (trc. Heyet), I-VI, İstanbul 1996, VI, 216 vd.

⁴² Teftâzânî, Sadeddin Mesud b. Ömer, *Şerhu'l-Makâsîd*, (nşr. Abdurrahmân 'Umeyra), I-V, Beyrut 1409/1989, V, 45-47; Râzî, Fahreddin, *Meftâhu'l-gayb (et-Tefsîri'l-kebir)*, (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), I-XXXII, Kahire 1934-62, V, 383; Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982, III, 1980-1981; Kutub, Muhammed, *Tevhid*, (trc. Nureddin Yıldız), İstanbul 1990, s. 351-356; Nedvî, Süleyman, *Hız Muhammed. Hakında Konferanslar*, (trc. Osman Keskioglu), Ankara 1957, s.30-51; Şiblî, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet*, (trc. Ömer Rıza Doğrul), I-V, İstanbul 1977, III, 238-239; Esed, Muhammed *Kur'an Mesajı*, (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1999, s.305.

*düşmeyin” diye Nub’a tavsiye ettiğini, sana vahiy ettiğimizi, İbrahim’e Mûsâ’ya ve İsâ’ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kaldı...”*⁴³ şeklinde açıklanmıştır. Hz. Peygamber de *“Peygamberler baba bir kardeştir. Anneleri ise farklıdır. Dinleri birdir”*⁴⁴ buyurarak bu hususa açıklık getirmiştir. Allah katında İslâm’ın din olması hususunu bu zaviyeden değerlendirmek gerekir. Mesela, Hz. Mûsâ veya Hz. İsâ’nın tebliğ ettiği itikâdî esaslar ile Hz. Peygamberin tebliğ ettikleri arasında esas itibariyle hiçbir farklılık yoktur. Bu bakımdan usûlu’-d-dîn ile alakalı ilâhî mesajlar bir mekan, bir zaman ve bir toplumla sınırlı kalamaz, bunlar her zaman doğrudur ve geçerlidir. Önceki vahiyelere muhatap olan toplumların dinlerinin sesini uzak ülkelere duyuramamış olmaları bu gerçeğe bir zarar vermez.

Zaman ve mekan açısından mesele ele alındığında önceki enbiyanın peygamberliklerinin belli bir zamanla sınırlı olduğu görülür. Bu noktada peygamberlerin öncelikle aynı dili konuştukları, yani dil birliği olan insanlara tebliğde buldukları önem arz eder. Bütün peygamberler için aynı olan bu durum Kur’an’da açık bir şekilde ortaya konulmuştur. *“(Allah’ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik..”*⁴⁵ Aslında peygamberlerin kendi kavimlerinin lisanında vahiy almaları sosyolojik realitenin bir gereğidir. Tevrat ve İncil’in İbranice, Kur’an’ın da Arapça olarak vahiy edilmesinin hikmeti, öncelikli olarak ilk muhataplarının anlamasıdır.⁴⁶ Şu halde bütün peygamberler, öncelikle kendi lisanlarında konuşan kavimlerini uyarmıştır.⁴⁷ Eğer bunda başarılı olmuşlarsa diğer kavimlere de yönelmişlerdir. Hz. Süleyman’ın Belkıs’ı ve halkını tevhide davet etmesi⁴⁸ bize bir örnek vermektedir. Hz. Süleyman, maddî imkan ve kuvvete sahip olduğundan bunu başarabilmişti. Fakat İsâ gibi bazı ulu’l-azm peygamberlerin hayatları kendi kavimleriyle uğraşarak geçmiştir. Hz. Peygamberin Mekke dönemi de bu bakımdan önceki enbiyanın hayatına benzemektedir. Ancak Medine dönemi, Müslümanların güç ve kuvvet buldukları, diğer milletlerle diyaloga geçtikleri bir

⁴³ eş-Şûrâ 42/13.

⁴⁴ Buhârî, “Enbiya”, 48; Müslim, “Faza’il”, 145.

⁴⁵ İbrahim 14/4.

⁴⁶ Konuyla ilgili olarak şu âyetlere bakılabilir: Yûsuf 12/2; Fussilet 41/44; el-En’am 6/92; eş-Şûrâ 42/7.

⁴⁷ Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim’in Evrensel Mesajına Çağrı*, İstanbul 1990, s.79-81.

⁴⁸ En-Neml 27/30-45.

dönemdir.⁴⁹ Bu dönemde İslâm Peygamberinin ve dolayısıyla Kur'an mesajının evrensel oluşunun gereği yapılmıştır. Önceki enbiyanın böylesi bir imkana ulaşamamış olması, peygamberliklerinin husûsî olmasına rağmen tebliğ ettikleri usûlu'd-dînin diğer kavimler için geçerli olmadığı anlamına gelmez.⁵⁰ İslâmî anlayışa göre semâvî dinler kendi dönemleri içinde İslâm dinini temsil etmişlerdir. Ancak Hz. Muhammed'den sonra bir peygamber, İslâm'dan sonra da bir vahiy gelmeyecektir. Hz. Muhammed'in son peygamber olması İslâm'ın da son din olması, bu dinin insanlar var oldukça geçerli olacağına, dolayısıyla zaman ve mekanla sınırlandırılmayacağına delildir.

İslâm'ın evrensel oluşuna ilk dönemlerden itibaren bazı itirazlar ileri sürülmüştür. Bu itirazlar, dün olduğu gibi bugün de –farklı tarzda da olsa– devam etmektedir. Mezhepler Tarihi kaynaklarında nakledildiğine göre, başta İseviye olmak üzere bazı Yahudi mezhepleri, Hz. Muhammed'in Allah elçisi olduğunu, vahiy aldığını ve kitap getirdiğini kabul etmişler, ancak onun peygamberliğinin Araplarla sınırlı olduğunu iddia etmişlerdir.⁵¹ Bunun gerekçelerini de özetle şöyle açıklamışlardır:

a) Yahudilerin peygamberleri, kitapları ve dinleri zaten vardır. Bu sebeple Yahudilerin başka bir peygambere ve öğretiyeye ihtiyaçları yoktur. Halbuki Araplar ümmî bir kavimdir, peygamberleri ve kitapları bulunmamaktadır. Bu itibarla onlar bir peygambere ve onun öğretilerine muhtaçtırlar. Neticede Allah onlara bir elçi ve kitap göndermiştir.⁵²

b) Hz. Muhammed'in Araplara gönderilmiş bir elçi olduğunu iddia edenler, bu iddialarını desteklemek üzere bazı naklî deliller ileri sürmüşlerdir. Onlar,

“Bu, Ümmü'l-kurâ⁵³ ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır.”⁵⁴, “O, senden önce kendilerine hiçbir

⁴⁹ Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretü'n-nebevîyye fî dav'i'l-Kur'an ve's-sünne*, I-II, Dımaşk 1412/1992, II, 357.

⁵⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, V, 383 (A'raf 7/158).

⁵¹ Bâkallânî, *et-Tembûd*, s.147; Bağdâdî, *el-Fark*, s.12-13, 230-231; İbn Hazm, *el-Fasl*, I, 179; Şehristânî, II, 238-240; İbn Teymiyye, I, 101 vd.; Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ, *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustaîfâ*, (nşr. Muhammed eş-Şemnî), Beyrut, ts., II, 285.

⁵² bk. İbn Teymiyye, I, 121-122.

⁵³ İslâm âlimleri “Ümmü'l-kurâ” ile Mekke şehrinin kastedildiğini, buranın İslâm dünyasının manevî merkezi olduğunu ve onun çevresinden maksadında bütün dünya olduğunu söylemişlerdir. (Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, V, 64-66; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, Beyrut 1995, V, 352-354; Elmalılı, *Hak Dini*, III, 1980-1981; Bilmen,

uyarıcı (peygamber) gelmemiş bir kavmi uyarman için –doğru yolu bulsunlar diye- Rabbinden gönderilen hak (Kitap)tır.”⁵⁵

mealindeki âyetleri Hz. Muhammed’in tebliğinin Mekke ve civarıyla sınırlı olduğuna delil göstermişlerdir. Diğer taraftan Yahudi ve Hıristiyanlar, Kur’an’ın kendi lisanlarında olmayıp Arapça olduğunu ileri sürerek bu kitabın sadece Araplara gönderildiğini iddia etmişlerdir. Onlar, Kur’an’ın Arapça olduğunu ifade eden bazı âyetleri bu iddialarına delil göstermişlerdir:

“Elif. Lâm. Râ. Bunlar apaçık Kitap’ın âyetleridir. Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”⁵⁶, “Onu, uyarıcılardan olası diye, Râbu’l-emin apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir.”⁵⁷, “Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab’ı ve hikmeti tâlim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.”⁵⁸, “... senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik); ola ki düşünüp öğüt alırlar.”⁵⁹ ve “Ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.”⁶⁰

Onlara göre söz konusu âyetler, bu kitabın cahil Araplara gönderildiğini göstermektedir. Öyle ki, bu Araplara bundan önce bir nebî ve kitap gönderilmemişti. Halbuki kendilerine, kendi lisanlarında konuşan peygamberler gelmiş ve hitap etmişti.⁶¹

Burada İbn Teymiyye’nin de naklettiği gibi-: “Aslında Hz. Muhammed, kendisinin Arapların dışındaki milletlere elçi olarak gönderildiğini açıklamamış, fakat vefatından sonra Müslümanlar böyle bir iddiayı ileri sürmüşlerdir. Ya da Hz. Muhammed, sırf Araplara gönderilmiş bir elçi olduğu halde bilahare tüm insanlığa gönderildiğini iddia etmiştir”⁶² şeklinde başka itirazlar da ileri sürülmüştür.

Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, İstanbul, ts., II, 922; Çantay, Hasan Basri, *Kur’an-ı Hakîm ve Meal-i Kerim*, İstanbul 1981, I, 197)

⁵⁴ el-En’am 6/ 92.

⁵⁵ es-Secde 32/ 3.

⁵⁶ Yûsuf 12/1-2.

⁵⁷ eş-Şu’ara 26/193-195.

⁵⁸ el-Bakara 2/151.

⁵⁹ el-Kasas 28/ 46.

⁶⁰ Yâsin 36/ 6.

⁶¹ İbn Teymiyye, I, 121-122.

⁶² İbn Teymiyye, I, 130 vd.

Mezhepler tarihi kaynaklarında İseviyye mezhebine nispet edilerek ortaya konulan bu ve benzeri iddialar, aslında tarihin tozlu sayfaları arasında kalmış ve unutulmuş iddialar değildir. Asrımızda da bazı müsteşrikler benzer iddialarda bulunmaktadır. Onların söz konusu iddiaları şu şekilde özetlenebilir: “VII. yüzyılda Hicaz bölgesinde putperestliğin yanı sıra Yahudilik ve Hıristiyanlık vardı. Müslümanlık, Yahudilik ve Hıristiyanlığı ortadan kaldırmak için değil, puta tapan Araplar için bir din olarak gelmişti. Başka bir deyişle, İslâm dini iki büyük dinin yanında onların ilettiği mesajın esas itibarıyla aynıını ileten bir üçüncü din olarak tarih sahnesine çıkmıştı. İslâm’ın gelişine önce puta tapan Araplar- ki bunların arasında yeni peygamberin yakınları da bulunuyordu- karşı çıktılar. Daha sonra Yahudiler bu peygamberlik iddiasına karşı çıktılar. Nihâyet İslâm’a itiraz edenlere Hıristiyanlar da katıldı. Böylece İslâm, başlangıçta sadece putperestlerle mücadele ederken daha sonra bunların içine Yahudi ve Hıristiyanları da eklemiş oldu. Bu yolla İslâm’a, yavaş yavaş iki büyük ilâhî dinin yanı başında bir din değil, tek hak din anlayışı yerleşmeye başladı. Müslümanlar, çok daha sonraları, bu çıkış noktasının bir devamı olarak meşhur “tahrif” nazariyesini, yani Yahudilik ve Hıristiyanlığın bozulduğu fikrini geliştirdiler. Artık İslâm’ın evrensel olduğu inancı, tam anlamıyla gelişmeye başladı. Peygamberin vefatından kısa bir müddet sonra İslâm’ın dünya coğrafyasına yayılması ve Müslümanların inanılmaz bir zafer elde etmeleri İslâm dininin evrensel oluşunun en büyük delili kabul edildi...”⁶³

Aslında makul gibi görünen bu itirazlar, yanlış bir temel üzerine bina edilmiştir. Peygamberliğin mahiyeti ortaya konulduktan sonra bu tür şüphelerin büyük bir kısmı kendiliğinden cevaplanmış olacaktır. Bu nevi iddialara cevap vermeden önce, nebî ve nübüvvet kavramları üzerinde durulması gerekir. Yani Müslümanların peygamber kelimesiyle kastettikleri şey ile, Yahudi ve Hıristiyanların kastettikleri şey aynı mıdır? Eğer aynı kelimeyle farklı şeyler anlatılıyorsa bu yanlışlığın giderilmesi ve kavram kargaşasının önlenmesi gerekir.

Semâvî dinlerde “peygamber” denilince genel olarak ortak bir anlam akla gelmektedir. Mesela Eski Ahid’de peygamberlik müessesesi, Rab Yahova’nın

⁶³ Geniş bilgi için bk. Watt, M.M., *Islam and Integration of Society*, London 1961, ss.273-285; krş. Mehmet Aydın, *İslâm’ın Evrenselliği*, İstanbul 2000s.10; Ayrıca benzer bir itiraz için bk. Çavuş, Abdülaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap*, (çev. Mehmet Akif, sadeleştiren, Süleyman Ateş), Ankara 1979, s.50-51.

bazı şahısları seçerek, onların aracılığıyla kendi irade ve isteklerini insanlara bildirmesi prensibi üzerine bina edilmiştir.⁶⁴ Peygamberlik kişinin iradesi veya gayretiyle alakalı bir durum olmayıp tamamen Tanrı'nın tercihinin bir sonucudur. Onlar, yüce bir kudretin hakimiyeti altında bulduklarının bilincinde olan, Tanrı ile insanlar arasında iletişim kuran elçiler konumundadırlar. Kitab-ı Mukaddes'de peygamberlerin "Tanrının ağzı" diye takdim edilmeleri, onların söylediklerinin doğru olduğunu, yalan söylemeyeceklerini göstermektedir.⁶⁵ Nitekim Eski Ahid'de gerçek peygamberlerin temel özelliklerine vurgu yapılmış, onların Tanrı tarafından gönderildikleri ve görevlendirildiklerine,⁶⁶ ilâhî emirleri insanlara bildirmek zorunda olduklarına,⁶⁷ geçmiş ve gelecekte haber vereceklerine ve mucizeler göstereceklerine⁶⁸ dair bilgiler verilmiştir.⁶⁹

Hıristiyanlıkta ise peygamberlik Hz. İsa'nın fonksiyonlarından biri olarak kabul edilir. İsa, "Tanrının oğlu, insanoğlu, mesih, peygamber, rab" gibi isimlerle anılır.⁷⁰ Bunları, Yeni Ahid'in ortaya koyduğu kristoloji anlayışı çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte bizzat İsa, kendisinin peygamber olduğunu açıklamış,⁷¹ pek çok kez de etrafındaki insanlar mucizelerini ve nebevî faaliyetlerini görmeleri sebebiyle onu peygamber diye nitelemişlerdir.⁷² Şu halde semâvî dinlerin ortak kabulüyle, peygamber denilince; Allah tarafından görevlendirilmiş, ilâhî mesajları insanlara tebliğ eden, doğru sözlü, güvenilir, dürüst insan anlaşılmaktadır.

İseviyye, Yudgâniyye ve Müşkâniyye gibi mezheplerin Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kabul ettiklerine göre, bir nebîde bulunması gereken asgari özelliklerin onda da bulunduğunu kabul etmeleri aklî ve mantıkî bir zorunluluktur. Bu itibarla Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu, asla yalan

⁶⁴ KM, Hezekiel 1/3; Yeremya 23/28; Haggay 1/13.

⁶⁵ bk. KM, Çıkış 4/12, 15-16; Sayılar 22/38; 23/5,12,16.

⁶⁶ bk. KM, Tekvin 17/10; 26/1-3; İşıya 6/8-9; Yeremya 1/5; Hezekiel 2/3-4.

⁶⁷ KM, Çıkış 3/10; İşıya 6/8-9; Yeremya 1/7.

⁶⁸ KM, Çıkış 4/2-9; I. Krallar 13/5; I. Samuel 12/16-19.

⁶⁹ Geniş bilgi için bk. Harman, Ömer Faruk, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", *İslam Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 1995, IX, 127-161.

⁷⁰ Geniş bilgi için bk. Sinanoğlu, Mustafa, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*, MÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995, ss.146-178.

⁷¹ KM, Markos 6/4; Luka 13/33.

⁷² KM, Markos 6/15; 13/22; Matta 10/40-41; Luka 7/16;39; Yuhanna 6/14; 9/17.

konuşmayacağını kabul etmeleri gerekir.⁷³ Şu halde Hz. Peygamberin, Allah'a yalan isnat etmesi, Allah adına yalan söylemesi ve bu doğrultuda risâleti umûmî olmadığı halde en baştan veya sonradan umumî olduğunu ileri sürmesi mümkün değildir. Şu halde, hem Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kabul etmek hem de risâletinin evrenselliği konusunda yalan söylediğini iddia etmek, aklî ve mantıkî açıdan ciddi bir tutarsızlığı göstermektedir. Nitekim Kırkisânî (X. yüzyıl), İseviliği tenkit ederken en çok bu görüşlerine takılmış ve durumu şöyle izah etmiştir: "Ebû İsâ, Muhammed'in nübüvvetini kabul etmekle kendi kendini tekzip etmiştir. Zira eğer onu tasdik ediyorsa Hz. Muhammed'in kendisinden sonra peygamber gelmeyeceğini beyan ettiğini bilmesi gerekir. Yok, eğer sözünde yalancı ise o zaman kendisi peygamber değildir. Hz. Muhammed, kendisinin siyah-beyaz bütün insanlara gönderildiğini ve şeriatının daha önceki şeriatları neshettiğini bildirmiştir. Şu halde Ebû İsâ, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmek suretiyle kendi kendini yalanlamıştır."⁷⁴

Müslümanların Hz. Muhammed'in vefatından sonra böyle bir evrensellik iddiasını ileri sürdükleri şeklindeki itiraza gelince, bunu bilmenin en iyi yolu, Hz. Peygamberin ve Kur'an'ın böyle bir beyanının olup olmadığını tespit etmektir. Aşağıda bu konu üzerinde durulacak, Kur'an ve Sünnet'te Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğini gösteren deliller ortaya konulacaktır.

İslâm âlimleri Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ve mesajının evrensel olduğuna dair hem müstakil eserler kaleme almışlar,⁷⁵ hem de kelâm eserleri içinde bu konuya yer vermişler; aklî ve naklî delillerle meseleyi izah etmişlerdir.⁷⁶ Bu itibarla söz konusu deliller İseviyye, Yudgâniyye, Müşkâniyye

⁷³ İbn Hazm, I, 182-183.

⁷⁴ Kırkisânî, *Kitâbü'l-emâr*, ss. 283-284.

⁷⁵ Hz. Muhammed'in nübüvvetinin evrenselliği meselesi polemik kitaplarının önemli konularından biridir. Bu konuya ağırlık veren eserlerden bazıları şunlardır: Said b. Hasan el-İskenderânî (ö.720/1320), *Mesâlikü'n-nazar fî nübüvveti Seyyidi'l-beşer*, (geniş bilgi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s.65); İbn Teymiyye, *el-Cevabu's-sahib*; Riyad 1414; Abdülhalim Mahmud, *Âlemiyetü'l-İslâmiyye*, Mansura 1992.

⁷⁶ bk. Bağdâdî, *Usûlu'd-dîn*, İstanbul 1928, s.164; Teftazânî, *Şerhu'l-Makâsüd*, V, 45. Teftazânî, *Şerhu'l-Akâid*inde İsâ'nın nüzülü konusunda, Hz. Muhammed'in risaletinin evrenselliği ve peygamberlerin sonuncusu olduğuna yer vermiştir. Müellif, İsâ gökten incek, ancak İslam ahkamıyla amel edecek ve Hz. Muhammed'e tabi olacaktır, demiştir (*Şerhu'l-Akâid*, (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s.300).

ve bazı munsif Hıristiyanları ikna edecek mahiyettedir. Zira bunlar Hz. Peygamberin nübüvvetini kabul etmektedirler. Dolayısıyla onun getirdiği mesajı da kabul etmek durumundadırlar. Şimdi Hz. Peygamberin risâletinin evrensel olduğunu gösteren bazı naklî, aklî ve tarihî deliller verilecektir.

ı) Kur'an-ı Kerim'deki bazı âyetler Hz. Peygamberin risâletinin evrenselliğini göstermektedir.

*"De ki: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur..."*⁷⁷ İslâm âlimlerinin ortak kanaatine göre bu âyet Hz. Muhammed'in nübüvvetinin evrenselliğini ifade etmektedir.⁷⁸

*"Ey Resûlüm, biz seni bütün insanlığa rahmetimizin müjdecisi, azabımızın uyarıcısı olarak gönderdik. Lakin insanların çoğu bunu bilmezler."*⁷⁹ ve *"İşte bunun içindir ki ey Resûlüm, biz seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik."*⁸⁰

Bu âyetlerin dışında birçok âyet vardır ki orada kullanılan nâs,⁸¹ insan,⁸² âlemin⁸³ gibi kelimeler umum bildirmekte, dolayısıyla Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğini göstermektedir. Bunlara ilaveten, Kur'an'ın umuma hitabı hiçbir zaman "Ey Araplar!" şeklinde değil, "Ey inananlar", "Ey insanlar", "Ey Ademoğlu" ve benzeri şekillerde olmuştur. Hz. Peygamberin nübüvveti ve tebliğiyle alakalı olarak kullanılan bu kelimeler, onun peygamberliğinin zaman, mekan ve belirli bir kavimle sınırlı olmadığını, aksine bütün insanlığı içine aldığını göstermektedir.

ıı) Hz. Peygamberin bizzat kendisi çeşitli vesilelerle bütün insanlığa gönderildiğini açıklamıştır:

⁷⁷ el- A'râf 7/158.

⁷⁸ Bazı tefsirler için bk. Râzî, V, 383; Elmalılı, IV, 2303; Bilmen, II, 1103; Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-tefâsir*, Dersaadet, İstanbul, ts., I, 476. Muhammed Esed, bu ayetin açıklamasında şunları söylemektedir: Önceki peygamberlerin her biri sadece ve sadece kendi toplumlarına gönderilmiştir. Bu itibarla Eski Ahid sadece İsrail oğullarına hitap etmektedir. Hatta mesajı daha geniş bir çerçeve ortaya koyan Hz. İsa bile, eldeki İncillere bakılacak olursa, kendisinin sadece "İsrail evinin yitik koyunlarına gönderildiğinden" söz etmektedir. (Matta 15/24) Buna karşılık Kur'an'ın mesajı cihanşumüldür...(Esed, *Kur'an Mesajı*, s.305, dipnot 125)

⁷⁹ Sebe' 34/28.

⁸⁰ el-Enbiyâ 21/107.

⁸¹ bk. el-Bakara 2/21; en-Nisâ 4/79; el-A'raf 7/158; Yûnus 10/1; Lokman 31/33; Fâtır 35/5, 105, 170.

⁸² bk. el-Kiyâme 75/3-10; Abese 80/17; el-Fecr 89/15; el-Âdiyât 100/6-8; el-Asr 103/1-3.

⁸³ bk. el-Enbiya 21/107; el-Furkân 25/1; es-Secde 32/2; Sâd 38/87; el-Câsiye 45/36.

“Önceki peygamberlerden hiçbirisine verilmeyen beş şey bana verildi: ... Benden önceki peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderildikleri halde, ben bütün insanlığa gönderildim...”⁸⁴

“Canım kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, Yahudi olsun Hıristiyan olsun şu topluluktan beni işitiş de gönderildiğim şeye inanmayan kimse cebennemliktir.”⁸⁵

“...Canım kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, şâyet içinizde Hz. Mûsâ zubur etse, siz de beni bırakıp ona tâbî olsanız, dalâlete düşmüş olursunuz...”⁸⁶

“Allah’a yemin olsun ki, eğer Mûsâ diri olsaydı ancak bana tabi olurdu.”⁸⁷

iii) Hz. Muhammed’in son peygamber oluşu da onun risaletinin ve getirdiği ahkâmın evrensel olduğuna delildir. İslâmîyet’in doğuşundan zamanımıza kadar geçen süre içinde Kur’an ve Sünnet’e bağlı olan bütün âlimler, Hz. Muhammed’in gelişiyle nübüvvetin sona erdiğine inanmanın İslâm akaidinin temel bir ilkesi olduğunu kabul etmişler ve bunun zarûrât-ı diniye arasında yer aldığı hususunda görüş birliğine varmışlardır. Buna göre peygamberliğin Hz. Muhammed ile birlikte sona erdiğine (hatm-i nübüvvet) inanmamak veya bu konuda sürekli bir şüphe içinde bulunmak dinden çıkmayı gerektirir.

Semavî dinler, Hz. Adem’den başlayarak devam eden bir peygamberler silsilesini haber vermektedir. Bu bakımdan Allah’ın elçiler göndermesi, -aksine bir beyan olmadıkça- devam eden bir sünnettir. Allah, Kur’an hariç hiçbir semavî kitapta bu sürecin sona erdiğini bildirmemiştir. Zaten diğer din mensupları bu durumu kabul ettiklerinden Yahudiler Mûsâ sonrası Yahudi peygamberlerini, Hıristiyanlar da İsa’dan sonra havarileri bu konumda görmüşlerdir. Buna ilaveten, önceki peygamberler kendinden sonra gelecek peygamberi bir şekilde haber vermişlerdir. Nitekim Eski Ahid’de yeni bir peygamberin geleceğine dair işaretler vardır.⁸⁸ Keza Yeni Ahid’de, İsa’nın “Ben de babaya yalvaracağım ve O size başka bir Parakleti, hakikat ruhunu verecektir, ta ki daima sizinle beraber olsun”⁸⁹ şeklindeki ifadeleri kendisinden sonra başka

⁸⁴ Buhârî, “Teyemmüm”, 1; “Salat”, 56; Müslim, “Mesacid”, 3; Neseî, “Gusül”, 26;

⁸⁵ Müslim, “Eman”, 240.

⁸⁶ Dârimî, “Mukaddime”, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/471, 4/276.

⁸⁷ Beyhakî, Ebû Bekir Muhammed b. Hüseyin, *Şu’abu’l-îmân*, (nşr. Muhammed b. Saîd), Beyrut 1990, I, 200.

⁸⁸ bk. KM, Tesniye 18/15-18; Malaki 3/1; 4/5.

⁸⁹ KM, Yuhanna 14/15-16.

bir peygamberin geleceği şeklinde yorumlanmıştır.⁹⁰ Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber için kullanılan "hâtemü'n-nebiyyîn" terkibi,⁹¹ onun nebîlerin sonuncusu olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir. Ayrıca Kur'an'da, dinin tamamlandığı, insanlar için din olarak sadece İslâm'ın kabul edildiği,⁹² İslâm'dan başka din arayanların ahirette hüsrana uğrayacağı ve isteklerinin asla dikkate alınmayacağı,⁹³ Kur'an'ın tahrife uğramaktan korunacağı,⁹⁴ Hz. Muhammed'in bütün âlemlere rahmet olarak gönderildiği⁹⁵ açıkça bildirilmiştir. Bu itibarla peygamberlik sürecinin sona erdiğini, başka bir ifadeyle Hz. Muhammed'den sonra yeni bir peygamberin gelmeyeceğini haber veren yegane ilahî kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Diğer taraftan hadis kaynaklarında yer alan çeşitli rivâyetlerde beyan edildiği üzere Hz. Peygamber nebîlerin sonuncusudur ve risâlet kendisiyle sona ermiştir.⁹⁶

iv) Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrensel olduğunu gösteren diğer bir naklî delil ise Ehl-i Kitabın Kur'an'a uymakla zorunlu olduklarını bildiren âyetlerdir. Kur'an, bu durumu birçok vesile ile dile getirir ve onların ancak bu yolla kurtuluşa erebileceklerini bildirir. Yahudi ve Hıristiyanların Tevrat ve İncil'de ismini ve sıfatlarını yazılı bulacakları ümmî bir nebî olan Hz. Peygambere tâbî olmaları gerektiği belirtilirken Allah Resûlünün bazı temel özelliklerine de vurgu yapılmış; onun iyiliği emrettiğine, kötülüğü yasakladığına, temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kıldığına, böylece Ehl-i Kitabın sırtından ağır bir yükü kaldırdığına işaret edilmiş ve kurtuluşa erenlerin Hz. Peygamberle birlikte ona indirilen nura tâbî olanlar olduğu belirtilmiştir.⁹⁷

v) Evrensel olmanın en önemli şartlarından biri, her zaman ve zeminde geçerli ve yeterli olmaktır. "*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum*"⁹⁸ mealindeki âyet bu yeterliliğin delilidir. Zira bu âyet, Hz. Muhammed'den sonra yeni bir

⁹⁰ bk. Mehmet Aydın, "Beşâirü'n-nübüvve", *DİA*, V, 549-550; Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmü'l-Kur'an*, (trc. Muhammed Han Kayânî vdğr.), İstanbul 1987, II, 101.

⁹¹ el-Ahzab 33/40.

⁹² bk. el-Mâide 5/3.

⁹³ Âl-i İmrân 3/85.

⁹⁴ el-Hicr 15/9.

⁹⁵ el-En'am 6/19; el-A'raf 7/158; el-Furkân 25/1; Sebe' 34/28.

⁹⁶ Bk. Buhârî, "Menâkıb", 18; Müslim, "Mesâcid", 5; "İman", 327; "Fezâ'il", 2023.

⁹⁷ bk. A'raf 7/157-158.

⁹⁸ el-Mâide 5/3.

peygamberin ve vahyin gelmesine hem ilâhî irâde açısından hem de beşerî ihtiyaçlar bakımından lüzum kalmadığını açıkça göstermektedir. İlâhî irâde açısından bakıldığında Allah Teala başka bir din gönderme lüzumunu hissetmemektedir. Öte yandan ilâhî iradenin bu şekilde gerçekleşmesi beşerî açıdan da insanoğlunun İslâm'dan başka bir dine ihtiyaç duymayacağını da gösterir. Zira Allah'ın insanlara peygamber göndermesi onlara kendi varlığını ve birliğini tanıtmaya, buyruklarını iletme, dinî ve dünyevî konularda ihtiyaç duyacakları bilgileri anlatma, kendilerine dünya ve ahirette mutlu olmalarını sağlayacak doğru yolu gösterme amacına yöneliktir. Bütün bunlar en mükemmel anlamda Hz. Peygamberin getirdiği vahiylerde mevcuttur. Bu vahiy ilk gün gibi, hiçbir tahrife uğramadan muhafaza edilmiştir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in nübüvveti evrensel olup yeni bir peygambere ihtiyaç kalmamıştır.⁹⁹

vi) Hz. Muhammed'in vefatından günümüze kadar kayda değer hiçbir peygamberin zuhur etmemesi onun son peygamber oluşunu ve aynı zamanda mesajının evrensel olduğunu tasdik eden sosyolojik delillerden biridir. Zaman zaman peygamberlik iddiasında bulunanların ortaya çıkması bu gerçeği değiştirmez. Zira gerek İslâm dünyasında gerekse gayri-müslimler arasında peygamberlik iddia edenlerin hiçbiri iddialarını kanıtlayamamış ve ciddiye alınmamıştır. Nitekim tarih boyunca bunlar sadece birer yalancı ve maceracı olarak değerlendirilmiş ve sahte peygamber diye nitelendirilmiştir.¹⁰⁰

vii) Hz. Peygamberin uygulamalarından çıkarılan deliller de bu hususu desteklemektedir. Bunların en önemlisi Hz. Peygamberin çevre bölgelerdeki yöneticilere, Bizans ve İran devlet başkanlarına elçiler göndermesi, onları İslâm'a davet etmesidir.¹⁰¹ İddia edildiği üzere İslâm sadece Araplara mahsus bir din olsaydı, Hz. Peygamberin Bizans ve İran krallarını dolayısıyla onların halklarını İslâm'a davet etmesine gerek kalmazdı. Aslında Hz. Peygamberin bu uygulaması İslâm'ın evrenselliğini göstermesi bakımından tek başına yeterli olacak tarihi bir delildir. Diğer taraftan Hz. Peygamber, putperestlerle olduğu gibi Yahudi ve Hıristiyanlara da tebliğde bulunmuş, onlarla mücadele etmiş ve

⁹⁹ Abduh, Muhammed, *Risâletü'l-Tevhîd* (nşr. M.Reşîd Rızâ), Kahire 1379/1960, ss.167-171.

¹⁰⁰ Metin Yurdagür, "Hatm-i nübüvvet", *DİA*, XVI, 477-478.

¹⁰¹ İbn Teymiyye, *el-Cevabu's-sabîh*, I, 291-299; 315; Ebû Şehbe, *es-Sîre*, II, 358-364; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1995, I, 308- 365.

gerektiğinde savaşmıştır.¹⁰² Medine dönemi İslâm'ın evrenselliğini göstermesi bakımından ayrı bir önemi haizdir. Nitekim bu dönemde müşrik Araplara, Ehl-i Kıtaba ve büyük devletlere karşı ortaya konulan siyaset, Hz. Peygamberin bütün insanlığa gönderildiğinin en güçlü delillerinden birini teşkil etmektedir.¹⁰³

viii) Yahudi, Hıristiyan ve Arap olmayan diğer kavimlerin, henüz Hz. Peygamber hayatta iken İslâm'a girmeleri, onun peygamberliğinin cihanşümul oluşuna işarettir. Mekke ve Medine dönemlerinde İslâm'a giren birçok Yahudi ve Hıristiyanın varlığını bilmekteyiz.¹⁰⁴ Nitekim İslâmî kaynaklarda Habeşistan kralı Necâşi'nin müslüman olması bu konuda verilen örneklerin başında gelmektedir.¹⁰⁵

ix) Ashabın peygamberlik iddiasında bulunan mütenebbîlerle savaşması Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu teyit eden tarihî bir delildir. Eğer yeni bir peygamberin zuhuru Kur'an ve Sünnet'e aykırı olmasaydı, ashap bu iddiayla ortaya çıkanlarla savaşmazdı. Şu halde Müslümanların inancına göre Hz. Muhammed'in son peygamber İslâm'ın da son ilâhî din olması, başka bir peygamber ve dinin gönderilmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu itibarla İslâm dini kıyamete kadar bâkîdir ve bütün insanlar için geçerlidir.

x) Hz. Muhammed'in hayatının her yönüyle tespit edilmiş olması onun bütün insanlarca örnek alınmasına imkan sağlamaktadır. Şüphesiz bir dinin evrensel olmasının en temel şartlarından biri, o dini temsil eden peygamberin hayatının ayrıntılı ve sağlam bir şekilde kayda geçmiş ve herkes tarafından biliniyor olmasıdır. Ne zaman, nerede, hangi şartlar altında yaşadığı bilinmeyen insanların temsil ettiği düşüncenin evrensel olması mümkün değildir. Tarihe mal olmuş hangi şahsiyeti ele alırsak alalım; pek çok yönlerinin kapalı kaldığına şahit oluruz. Mesela Hz. Mûsâ ve Hz. İsa'nın hayatlarında bilinmeyen kısımlar vardır. Nitekim Hz. İsa'nın hayatının otuz senesini nerede geçirmiş, ne yapmış, ne ile meşgul olmuş bilinmemektedir. Sadece son üç senesini bilmekteyiz.¹⁰⁶ Bu itibarla önceki enbiyanın hayatları ve mesajları gönderildikleri çağlardaki

¹⁰² Bağdâdî, *Usûlu'd-dîn*, s.163-164; İbn Teymiyye, I, 300-314; Ahmed b. Hacer, *el-Kavlü'l-akvâm*, s.33.

¹⁰³ Ebû Şehbe, II, 13-14, 357.

¹⁰⁴ İbn Teymiyye, I, 266-290.

¹⁰⁵ İbn İshâk, Muhammed b. İshak, *Sîretü İbn İshâk*, (nşr. Muhammed Hamîdullah), Konya 1401/1981, s. 201; İbn Teymiyye, I, 247-265; Ebû Şehbe, I, 380.

¹⁰⁶ Nedvî, *Hz. Muhammed. Üzerine Konferanslar*, ss. 42-45.

insanlara örnek teşkil etmekteydi. İnsanlık, zamanın geçmesiyle peygamberlerinin hem mesajlarını hem de örnek siretlerini unutmuştur. Halbuki Hz. Peygamberin hayatı her yönüyle bilinmektedir. Bu durum, onun son peygamber olmasıyla yakından alakalıdır. İnsanlığa yeni bir peygamber ve yeni bir vahiy bir daha gelmeyeceğine göre, insanların örnek alıp uygulayabilecekleri peygamber hayatına her zaman için ihtiyacı vardır. Hz. Peygamberin hem sîreti hem de mesajı en mükemmel şekilde muhafaza edilmiş ve sağlıklı bir şekilde sonraki nesillere aktarılmıştır.¹⁰⁷ Bu özellik, Hz. Peygamberin bütün insanlara örnek olabilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, “Hz. Muhammed’in peygamberliğinin sadece Araplara mahsus olduğu” şeklindeki iddiayı ilk defa İseviyye, bilahare Yudgâniyye ve Müşkâniyye gibi İslamiyet’in zuhurundan yaklaşık iki asır sonra İran havzasında ortaya çıkan Yahudi mezhepleri dile getirmiştir. Böyle bir iddianın arka planında siyasî bazı emellerin olduğu anlaşılmaktadır. Ebû İsa’nın ortaya koyduğu mesihlik iddiası, peygamberlik anlayışı ve bilhassa merkezi yönetime karşı isyan etmesi siyasî hedeflerinin olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan böyle bir iddiayı ileri sürmek, Hz. Peygamberin risâletinin husûsî olmakla birlikte gerçek olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Aslında bir kimsenin peygamber olduğu kabul edildikten sonra onun peygamberliğinin belli bir kavimle sınırlı olup olmadığını öğrenmenin en doğru yolu, bizzat peygamberin mesajının muhtevasıdır. Hz. Muhammed, hem Kur’an-ı Kerim’de hem de bizzat kendisinden nakledilen hadisi şeriflerde bütün insanlara gönderilmiş son elçi olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Peygamberlerin Allah adına yalan söylemeyecekleri hususu bütün semâvî dinlerce kabul edildiğine göre, onların haber verdikleri konularda mutlaka doğru olduklarını tasdik etmek aklî bir gerekliliktir. Bununla birlikte Hz Muhammed’in peygamberliğinin cihanşümül olduğunu gösteren pek çok aklî, naklî, sosyolojik ve tarihî delil vardır. Şu halde söz konusu iddiayı dile getirenlerin aklî ve mantıkî açıdan büyük bir tutarsızlık içinde oldukları anlaşılmaktadır.

¹⁰⁷ Nedvî, ss.34-35.